

februarju leta 1944 prebila na Štajersko in s tem opravila osnovno vojaško-politično nalogo in s tem, da govori o od partizanov zaplenjenih vozilih kot o ukradenih (str. 67), avtor prevzema terminologijo nemških virov.

Za našega bralca-raziskovalca bo gotovo eno najpomembnejših poglavij Rauschevega dela tisto, ki govori o politiki nacistov do slovenske manjšine na Koroškem in o načinu ter nalogah enot, ki so jih postavili v boj zoper partizane. Iz poglavja lahko natančno ugotovimo katere in kakšne enote nacističnega režima so bile vključene v protipartizanski boj in kakšne so bile njihove naloge. Različnost je bila velika, saj so v tem boju sodelovale različne vrste policij (SP, SD, SS-Polizei-Regiment), nadalje deželna in mestna straža (Land- und Stadtwacht), tako imenovana enota Hilfsdiensten, sestavljena iz delavcev oboroževalne industrije kot pomoč orožništvu, za nas posebno zanimiva formacija pa so bili alarmni oddelki (Alarmabteilungen) sestavljeni pretežno iz bivših članov oroškega Heimatbunda. Poleg rednih enot Wehrmachta pa so občasno sodelovale tudi enote Waffen-SS, obmejne straže, (Zollgrenzschutz), industrijske straže (Werkschutz), oddelki RAD (Reichsarbeitsdienst) in Hitlerjugend. Iz navedenega sledi, da so bile zoper partizane uporabljene domala vse vojaške in polvojaške organizacije nacističnega rajha. Že samo to dejstvo hudo omaje še eno podmeno Rauschevega dela tj., da so uspehi partizanskega gibanja na Koroškem sloneli pretežno na sabotažnih in diverzantskih akcijah ter zbiranju orožja in da o pravih vojaških akcijah pravzaprav ne more biti govora.

Če lahko vsebinska poglavja brošure, skupaj z zemljevidom nemških vojaških postojank na južnem Koroškem in operacijskimi področji partizanov (poleti 1944) ter dvema prilogama vojaškega značaja in bibliografijo, označimo kot korektna in strokovno napisana, pa smo nad končnimi opombami avtorja vsaj presenečeni. Oznake partizanskega gibanja kot takega gibanja, ki mu prvenstvena skrb ni bila dobrobit koroških Slovencev, temveč socialnorevolucionarni cilji, poudarjanje kriminalnih elementov med partizani, govor o pregnani nemški manjšini po letu 1945 in zamolčanje njene petokolonaške vloge v Jugoslaviji, očitane maščevalnosti partizanskim enotam in ob tem pozabljanje kdo je bil žrtev in kdo rabelj, posebej pa poskus razvrstitev partizanskega gibanja kot avtohtonega koroškega gibanja s poudarjanjem trditve, da so bili koroški Slovenici manjšina v sestavi partizanskih enot in ob tem neomenjanje očitnega dejstva, da bi brez podpore tam naseljenega prebivalstva obstoj enot sploh ne bil mogoč, mečejo senco na prej izkazano znanstveno objektivnost avtorja. Različnost med obema deloma brošure je celo tako očitna, da pisec tega zapisa ne bi bil presenečen, če bi dobil pojasnilo, da je zaključne opombe napisal kdo drug namesto avtorja.

Dušan Nečak

Anton Čamernek, *Spomini na sodne zapore*. Založba Borec, Ljubljana 1980, 237 strani.

Številnim spominskim zapisom o narodnoosvobodilnem boju na Slovenskem se je pridružil še en avtor z opisom svojega delovanja na kaj nenavadnem torišča tega boja. Opisuje svojo dejavnost v ljubljanskih sodnih zaporih na

Miklošičevi cesti. Njegov spominski zapis je prepričljiv dokument, kam vse je segala osvobodilna organizacija, koga je bila sposobna vključiti in kako učinkoviti so bili njeni posegi tudi na področjih, ki jih je italijanski okupator še posebej nadzoroval.

Zapis prične — po prvem poglavju, v katerem se avtor predstavi — s prihodom nemškega in italijanskega okupatorja v zapore. Prvi jih je obiskal v aprilskih dneh 1941 le bežno, drugi je ostal polni dve leti. Čeprav je skušal zapore zavarovati s svojimi oddelki karabinjerjev in črnih srajc, se je moral opirati na obstoječe slovensko osebje. To pa je po večini ostalo zvesto svojemu narodu in se v znatnem številu vključevalo v OF.

Avtor nas potem popelje skozi pomembnejše skupine, ki so pod italijanskim škornjem napolnjevale to mračno stavbo. Najprej se srečamo z imeni primorskih Slovencev, ki so prebežali v Jugoslavijo. Potem slede komunisti in pripadniki osvobodilne fronte, od katerih vsako ime in njegova usoda pomeni vsaj drobno osvetlitev boja tudi s te manj znane in nenavadne strani.

Čamernik najprej pove, da se je konec junija 1941 sestal z Borisom Kidričem. Ponudil se mu je, da bi pomagal postaviti organizacijo odpora v ljubljanskih zaporih; Kidrič jo je sprejel in uredil potrebno zvezo z organizacijo v Ljubljani (str. 45).

Zato so vsa naslednja poglavja posvečena sodelovanju osebja v zaporih z OF. Hkrati nam spominski zapis daje vpogled tudi v življenje političnih zapornikov pa tudi v težave in skrbi njihovih domačih in znancev.

V njem se zvrstijo imena znanih ljubljanskih aktivistov Lada Košaka, Žaneta Deva, Draga Stepišnika, Milana Podgornika, Milana Janovskega, Adolfa Uršiča, ki je bil hkrati tudi tolmač, dr. Janeza Kanonija, Boruta Furlana in drugih. Hkrati se iz tega obdobja Čamernikovih spominov pojavijo ljudje, ki so čakali na smrt kot talci. S posebno pozornostjo osvetli avtor Toneta Tomšiča in druge vodilne komuniste, aretirane konec leta 1941 (osmo poglavje). Iz svojega spomina dopolni še sam poskus reševanja Toneta Tomšiča pa tudi dogodke okoli njegove smrti v Gramozni jami.

V šestem poglavju sporoča avtor o načinu, kako je prišlo v roke OF izdajalsko pismo Rudolfa Smersuja, nekdanjega tajnika SLS, ki ga je potem objavil Slovenski poročevalec. Na to pismo se še vrača v pogovoru z enim izmed belogardističnih voditeljev Milanom Majcnom.

Sedmo poglavje je posvečeno preserskemu procesu in zakulisju italijanskega pravosodja. Kljub našim naporom je proces terjal številne žrtve, za katere je bilo že takrat jasno, da z miniranjem preserskega mostu niso imele ničesar opraviti. Bili so žrtve podlega izdajstva sovaščanov.

Deveto poglavje govori o rešitvi Zdenke Kidrič-Marjete, ki so jo iz zaporov uspeli spraviti v žensko bolnišnico. Od tam so jo osvobodili ljubljanski vosovci. Avtor je živo spremljal celotno dogajanje in nam zato postreže z marsikatero nadrobno informacijo o tem dogodku. Poglavje zaključuje z veličino in življenjsko usodo Ernesta Eyppra, prvega ljubljanskega talca, ki so ga zaprli prav med zasledovanjem Zdenke Kidrič-Marjete.

V naslednjih poglavjih najdemo opise prijetnih in neprijetnih dogodkov, ki so se zvrstili za zidovi zaporov. Še posebej poudarja avtor navade in razvade takratnih okupatorskih gospodarjev, ki so jih pristaši OF znali ali obrniti v svoj prid ali pa so še povečale trpljenje zapornikov. Vmes so vpletene življenjske

usode komisarja belokranjske čete Jožeta Miheliča, Rada Kogoja, dr. Milana Cundra, ki se je pred belimi preganjalci zatekel prav v jetnišnico, dalje mladeniča, ki se je pisal Bajt in ki je ukanil stražarje tako, da se je pomešal med prinašalce hrane.

Nato najdemo opis obnašanja treh mladeničev, proti katerim je bila v zvezi z ukazom visokega komisarja za ljubljansko pokrajino izrečena smrtna kazen, a so bili pomiloščeni. Zasačili so jih v Polhovem gradu pri prenašanju orožja.

Tako se vrsti dogodek za dogodkom, dokler ne pride avtor do tistega trenutka, ko je sam okusil italijanski zapor in internacijo. Zato zaključuje svoj opis še z doživetji ob italijanski kapitulaciji in ob prodiranju zavezniške armade proti Pescari. Ko so le-ti prišli do internirancev, se je pisec javil naši komandi v Bariju.

Čamernik s podrobnimi opisi ter živim spominom za dogodke in z dolgim seznamom imen zapušča zgodovini tisto, kar se je dogajalo na nenavadnem, vendar pomembnem mestu: v ljubljanskih zaporih. Prav v zaporih so se lahko najbolj izoblikovale usode ljudi, tako preganjanih kot preganjalcev. Tudi strokovnjak bo v njegovih opisih našel marsikatero pomembno podrobnost in dopolnitev.

Nada Kobal

Sv. Jakob, Zgodovinski razgledi po življenju Slovencev v tržaškem delavskem okraju. Uredila Lida Debelli-Turk. Založništvo tržaškega tiska, Trst 1980, 325 str.

Zametki zbornika o življenju v šentjakobskem tržaškem predmestju segajo v leto 1973, ko so na tamkajšnji osnovni šoli ustanovili združenje staršev, ki je potem sodelovalo z učitelji pri poimenovanju šole. Odločili so se, da bo šola dobila ime po slovenskem učitelju in mladinskem pisatelju Josipu Ribičiču, ki je več kot deset let učil na šoli Družbe sv. Cirila in Metoda pri Sv. Jakobu, obenem pa je bil tudi zelo dejaven na prosvetnem in kulturnem področju.

Leta 1979 so oblasti pristale na takšno poimenovanje, novoustanovljeni pripravljalni odbor pa je sklenil dogodek obeležiti tudi z izdajo zbornika o življenju šentjakobskih Slovencev. Delo je naslednje leto izdalo Založništvo tržaškega tiska na pobudo zgoraj omenjenega odbora, izdajo pa je finančno podprla Tržaška kreditna banka.

Kot je za tako priložnost primerno, je zbornik sestavljen iz treh delov. Prvi je posvečen osebnosti človeka, po katerem so poimenovali šolo, drugi delovanju in pomenu šentjakobske cirilmetodovske šole, tretji pa opisuje življenje Slovencev v šentjakobskem okraju.

Uvodne misli k prvemu delu je s svojim zapisom o očetu prispeval Mitja Ribičič, Martin Jevnikar pa je orisal pisateljevo življenje in delo ter sestavil bibliografijo njegovih leposlovnih del. Minka Pahor jo je dopolnila s pregledom šolskih beril, pri katerih je sodeloval, Olga Petelin ter Vlado Turina pa sta napisala spomine na Josipa Ribičiča.

Drugi del se začneja z uvodnim zapisom Filiberta Benedetiča, sledi pa mu zelo podroben pregled delovanja cirilmetodovske šole pri Sv. Jakobu v obdobju 1888—1930. Napisala ga je urednica zbornika Lida Debelli-Turk predvsem na